

Olkusz - Srebrne Miasto, był w czasach średniowiecza największym ośrodkiem górnictwa kruszcowego Małopolski. W XVII zaliczano go do największych miast województwa krakowskiego. Wraz z rozwojem górnictwa, przybywało mieszkańców a jednocześnie – zostały budowane kościółki i inne miejsca kultu religijnego, np. kaplice wraz z przyległymi cmentarzami.

Na Przedmieściu Krakowskim w początkach XVI w. zbudowano Kościółek Św. Krzyża. W latach 1579 – 1602 przemianowano go na świątynię luterańską. Istniał ok. 300 lat. Według opisu z 1783 r., kościół ten był murowany, posiadał drzwi podwójne, posadzkę z cegły, cztery okna, trzy ołtarze, wizerunek ukrzyżowanego Pana Jezusa, obraz Matki Bożej, obraz Marii Magdaleny, chór, ambonę, konfesjonał, zakrynię oraz dzwon.

W pocz. XIX w. został rozebrany. Dzisiaj na jego miejscu znajduje się Społem Powszechna Spółdzielnia Spożywców w Olkuszu przy ul. Króla Kazimierza wielkiego.

Największym kościołem olkuskim był kościół farny Św. Andrzeja, ale o nim będzie poświęcony odrębny artykuł.

Przy ul. Kościuszki, na terenie dawnego klasztoru Augustianów, powstał w II poł. XIV w., jednonawowy kościół przyklasztorny Najświętszej Marii Panny. Istniał jeszcze w początkach XIX w. Posiadał: dwa wejścia – większe i mniejsze, kruchtę, zakrynię z trzema oknami i dobudowaną kaplicę z dwoma oknami oraz ołtarzem. Pomiędzy klasztorem a kościółkiem istniała wybudowana przez olkuską rodzinę Zakrzewskich w 1640 r, mała, kwadratowa kaplica, w której łaskami słynęła cudowna figura Matki Boskiej Loretańskiej, która obecnie znajduje się w bazylice Św. Andrzeja Apostoła.

Obok kościółka stała dzwonnica zbudowana z drewna pokryta gontem, posiadająca dwa dzwony.

Dach kościółka posiadał wieżyczkę z sygnaturką był także pokryty gontem.

W klasztorze ojców Augustianów natomiast znajdowały się pomieszczeń, jak: kapitułarz, refektarz, kuchnia, spichlerz, szatnia, biblioteka, korytarze, sześć cel zakonników, wozownia, stajnie. Budowla była otoczona murem, w którym znajdowały się dwie bramy, wychodzące na ul. Krzywą i Bożniczą/Żydowską.

Klasztor funkcjonował do 1815 r., po czym został przemianowany na austriackie magazyny wojskowe. Ostatecznie klasztor rozebrano w 1821 r. Szczątki zakonników zostały ekshumowane i przeniesione w 1860 r. na olkuski Stary Cmentarz i złożone w grobie opatrzonym epitafium przeora klasztoru, świątobliwego Szymona Kuropatwy.

Jak podaje legenda, nad grobem Przeora widywana była „wielka światłość”. Z kolei legenda miejska głosi, że zakonnicy strzegą miejsce poklasztorne, czasami ich duchy pojawiają się na poklasztornym placu.

Przy ulicy Sławkowskiej i Mickiewicza, na terenie parku miejskiego, na niegdyś Przedmieściu Sławkowskim, stał murowany kościół Św. Ducha, zbudowany na pocz. XV w a

ufundowany przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego. W kościele działał szpital dla ubogich, „chorych i niedołączonych, albo których góra przytłucze”, prowadzony przez zakon „Duchaków”, jak również przytułek. Kościół ten istniał przez ok. 400 lat. Został zburzony na pocz. XIX w. Górnicy olkuscy, na utrzymanie kościółka, przeznaczali po groszu od każdego złotego, który zarobili w ciągu tygodnia albo jeden szeląg od dziesięciu groszy w tygodniu. Dokonywali także hipotecznych zapisów na rzecz kościółka, który bardzo kochali. Kościółek posiadał drzwi podwójne, posadzkę marmurowo-kamienną, zakrystię. Wyposażenie tegoż kościoła, to: trzy ołtarze, ambona, chór, szafa na kielichy i „żelazna dzida”. Obecnie w miejscu Kościoła Św. Ducha, w parku miejskim, znajduje się figura Matki Bożej Miłosierdzia.

Kolejną olkuską świątynią był kościół Św. Urszuli i Tysiąca (być może Jedenaście tysięcy) Dziewic, który znajdował się na Parczach. Został zbudowany pod koniec XVI w. i funkcjonował przez ok. 200 lat. Warto dodać, że Dziewice Męczennice żyły w III w a zamordowano je za wiarę w Kolonii. W Polsce były one otoczone kultem. W Krakowie istniało bractwo Św. Dziewic, które powstało w 1387 r. Najprawdopodobniej wtedy w Olkuszu, niedaleko Pomorskiej Góry, zbudowano kapliczkę pw. Tysiąca Dziewic. Wzmianka dotycząca murowanego kościółka pw. Św. Urszuli pochodzi z 1783 r. Obecnie, na Górze Parczewskiej, miejsce po kościółku, jest upamiętnione przydrożnym krzyżem drewnianym. Pomiędzy Olkuszem a Żuradą, być może w miejscu leśnej kapliczki pod Żuradą, stał kościół Matki Bożej Anielskiej. Nie istnieje jednak na to dowód archeologiczny.

W sąsiedztwie ul. Gęskiej znajdował się kościółek Św. Stanisława ze Szczepanowa, który powstał niedługo po kanonizacji tegoż męczennika w 1254 r.. Świątynia ta nie posiada jednak swojej lokalizacji w terenie.

Na Starym Olkuszu, pod koniec XV w. został zbudowany kościółek Św. Jana. W końcu XVI w funkcjonował jako kaplica. Pod koniec XVIII został zrujnowany. Obecnie na jego miejscu znajdują się ślady murów.

Inne miejsca kultu.

Na ul. Górniczej do lat 1955-57 stała bożnica żydowska. W 1648 r. Augustianie sprzedali gminie żydowskiej sąsiadujące z nią miejsca. Tak powstała tu dzielnica żydowska. W XIX w. bożnica została przebudowana i nadano jej cechy stylu klasycystycznego. Na środku bożnicy stał jeden filar, który podtrzymywał całą budowlę. Według książki Mosze Bergera „W tajgach Sybiru”, sufit synagogi był pomalowany na niebiesko ze złotymi gwiazdami. Wisiała niebieska pluszowa zasłona ze złotymi literami. U wejściu do synagogi widniał napis: „Olkusz, stare miasto. Powstało jeszcze przed nową Erą, nazywało się „El-Kisz” Nazwę tę dali Fenicjanie, którzy przyjeżdżali tutaj handlować srebrem oraz surowcem dla glazurowania naczyń glinianych, wydobytych w tutejszych kopalniach”.

W czasach zaboru rosyjskiego, przy ul. Szpitalnej, w domu Bonifacego Machnickiego, według opisu Ireneusza Cieślaka w książce „Olkuskie prawosławie”, na terenie dzisiejszego Centrum Kultury i Galerii BWA, funkcjonowała do r. 1893 cerkiew pw. Św. Aleksandra Newskiego, do której uczęszczali prawosławni mieszkańcy Olkusza i okolic.

Po likwidacji cerkwi przy ul. Szpitalnej, w 1900 r., gdy powstała Szkoła Rzemieślnicza przy ul. Górniczej, zebrano fundusze na zorganizowanie w niej prawosławnego miejsca kultu. Około 1910-11 r. w olkuskiej Szkole Rzemieślniczej otwarto filię parafii miechowskiej – kaplicę prawosławną pw. Św. Mikołaja. Działała ona do 1914 r. tj. do wycofania się Rosjan z Olkusza.

Olgerd Dziecheciarz - Zaginione olkuskie świątynie <https://przeglad.olkuski.pl/zaginione-olkuskie-swiatynie/>

Olkusz, Urząd Miejski w Olkuszu, 1992

Oprac. Iwona Rams z ZS Nr 1 w Olkuszu